

Imago van de ouderen(zorg)

Geriatriedagen 2020

Even voorstellen ...

disclosure: non

- Hans Barf
  - docent-onderzoeker opleiding Verpleegkunde NHL Stenden hogeschool & postdoc project FAITH
- Froukje Dijkstra
  - docent-onderzoeker opleiding Verpleegkunde NHL Stenden hogeschool & promovenda project FAITH

Aan het eind van de presentatie ...

- Meer kennis van het beeld wat we hebben over ouderen en wat er voor nodig is om dat beeld te veranderen
- Inspiratie om ouderen te betrekken bij innovaties en onderzoek

Inhoud

- Op welke manier kijken we naar ouderen?
- Waarom hebben we een negatief beeld van ouderen?
- Hoe kunnen we dit beeld bestrijden?

Werken in de ouderenzorg

- 1,2 mil. werken in zorg en welzijn sector (CBS)
- De ruime meerderheid is er trots op in de zorg te werken, gaat met plezier naar het werk en vindt het werk inhoudelijk leuk.
  - Toch staat de aantrekkelijkheid van het werken in de zorg onder druk.
  - Verzorgenden in de intramurale ouderenzorg zijn relatief ontevreden. Zij zijn het minst tevreden over de werkdruk. Toename in zorgcomplexiteit & afname personeel? (Brinkman et al., 2018)

Uitdaging

- Dubbele vergrijzing → meer ouderen met meer complexe zorgvraag
- Mogelijke oplossingen
  - Meer zelfredzaamheid en eigen regie
  - Meer inzet zorgtechnologie
  - Andere vormen van zorg
  - **Voldoende personeel → uitstroom HBOV**
  - ...

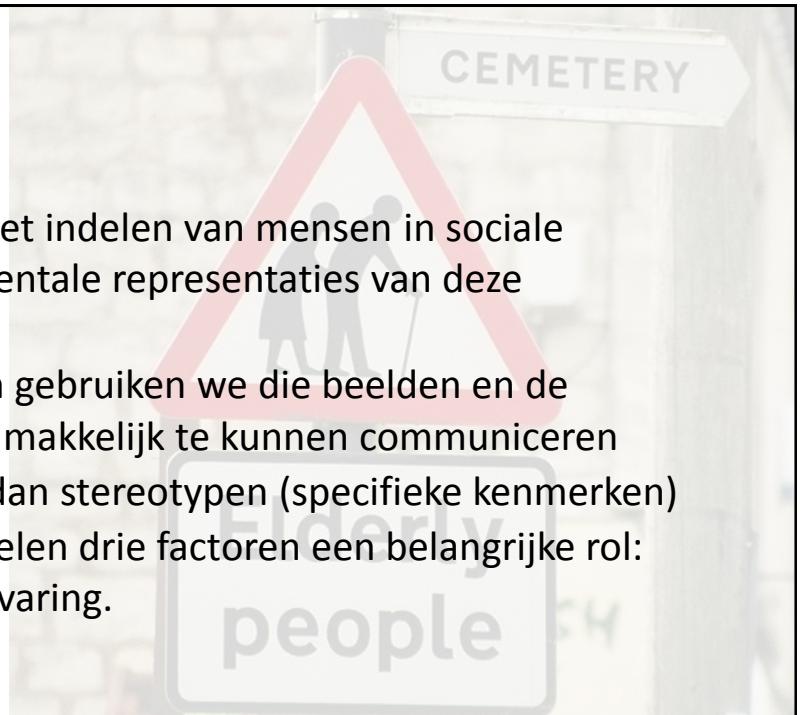
Werken in de ouderenzorg

- Ouderenzorg: te hoge werkdruk en te weinig tijd voor persoonlijk contact. Steeds meer jongeren die werken in de ouderenzorg zoeken een nieuwe baan. (Zorg&Welzijn, 2017)
- Verpleegkundigen en ouderen – goede zorg begint bij een adequate opleiding (Hoogerduijn en Schuurmans, 2014)
- In Nederland is het kennisniveau over oudere patiënten van 36 procent van de verpleegkundigen vergelijkbaar met dat van verpleegkundestudenten (onder de norm). (Derks et al., 2018)

Beeldvorming

- Is het resultaat van het indelen van mensen in sociale categorieën en de mentale representaties van deze categorieën
- In ons dagelijks leven gebruiken we die beelden en de categorieën o.a. om makkelijk te kunnen communiceren
- Beelden zijn breder dan stereotypen (specifieke kenmerken)
- Bij stereotypering spelen drie factoren een belangrijke rol: kennis, houding & ervaring.

(Lindenberg, 2019) (BTSG, z.d.)

Beelden over ouderen

- beeldvorming over ouderen is veelzijdig
  - zowel negatief als positief
- positief – warmte: vriendelijk, wijs en loyaal
- negatief – competenties: incapabel, afhankelijk, niet ambitieus, kwetsbaar, rigide en ouderwets.
- beeld is redelijk universeel

(Lindenberg, 2019)

Beeld van ouderen zelf over ouderen

NEGATIEF

- Verlies van ....
  - Cognitief functioneren
  - Fysiek functioneren
  - Energie
  - Mobiliteit
  - Onafhankelijkheid
  - Sociale relaties

POSITIEF

- Vrijheid
- Minder verantwoordelijkheden
- Respect
- Relaties – kleinkinderen
- Levenservaring
- Innerlijke rust

(Lindenberg, 2019)

- vergelijkbare, overwegend negatieve beelden → *self-ageism*
- beeld is complexer → meer onderscheid in subtypes en subgroepen

Wat zegt de media? Een greep uit www.nu.nl

- CBS: Ouderen maken steeds meer gebruik van sociale media
- Een op de tien computerende ouderen wil niet internetbankieren
- **Nepverpleegkundigen nemen bloed af van ouderen en stelen pinpas en geld**
- **Ook oudere man (90) uit Eindhoven beroofd door nepverpleegkundigen**

Wat zegt de media? Een greep uit www.nu.nl

- Onderzoek: Tienduizenden ouderen in de knel met aflossingsvrije hypotheek
- Veel ouderen onder bijstandsniveau door mislopen AOW-aanvulling
- Met pensioen: 'Ouderen luisteren nu naar Tiësto, niet naar Heintje Davids'
- CBS: 'Steeds meer 65-plussers met betaald werk'
- **Eric Corton (51) heeft weinig moeite met ouder worden**
- **Waarom rimpels onvermijdelijk zijn als je ouder wordt**

Wat zegt de media? Een greep uit www.nu.nl

- LUMC: Technologie verhoogt fysieke kwaliteit van leven van ouderen
- Ouderen voelen zich minder eenzaam dan twintig jaar geleden
- Discussie rondom voltooid leven begint nu pas
- 'Gemeenten worstelen met ernstig oplopende kosten voor ouderenhulp'
- Meer ouderen hebben mantelzorg nodig, aantal verzorgers blijft achter

Wat is het beeld over ouderen in media?

Vitale vrije oudere

Afhankelijke,
zorgbehoevende oudere

Genieten van kleinkinderen

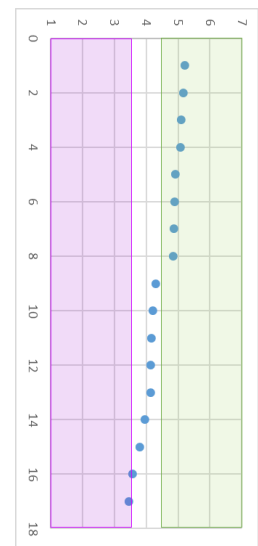
- trend steeds genuanceerder beeld in de media, mede dankzij Omroep MAX & reclames

Wat zeggen studenten HBOV over ouderen?

- 218 students HBOV NHL Stenden, voornamelijk 1e jaars en 4e jaars
- Kogan's Attitudes toward Old People & the Facts on Aging Quiz
- *Geeft werken in de ouderenzorg net zoveel voldoening als zorg voor andere doelgroep?* → 69% ja
- *Zou je na je studie willen werken op een plek met voornamelijk ouderen als doelgroep?*
  - 1e jaars: 24% jazeker
  - 4e jaars: 53% jazeker → maar uiteindelijk komt dit niet terug in afstudeerrichting

Wat zeggen studenten HBOV over ouderen?

- Houding tegenover ouderen (34 items, schaal 1 (negatief) – 7 (positief))
- Gemiddeld 4.5 (sd=0.71) → gematigd positief beeld
  - Ouderen klagen vaak over jongeren ($\bar{x}=3.5$)
  - Ouderen hebben meer liefde en aandacht nodig dan anderen ($\bar{x}=3.6$)
  - De meeste ouderen lijken vrij schoon en netjes te zijn wat hun uiterlijk betreft ($\bar{x}=5.2$)
  - Een van de meest interessante en vermakelijke kwaliteiten van de meeste ouderen is het verhalen van vroegere ervaringen ($\bar{x}=5.2$)

Kennis over ouderen en ouder worden

Stellingen: juist of onjuist?

- *Oudere personen hebben meer tijd nodig om iets nieuws te leren.*

Bureau voor Toegepaste Sociale Gerontologie
<https://btsg.nl/beeldvorming-over-ouderen>

Kennis over ouderen en ouder worden

Stellingen: juist of onjuist?

- *De meerderheid van de ouderen zegt dat ze eenzaam is.*

Bureau voor Toegepaste Sociale Gerontologie
<https://btsg.nl/beeldvorming-over-ouderen>

Kennis over ouderen en ouder worden

Stellingen: juist of onjuist?

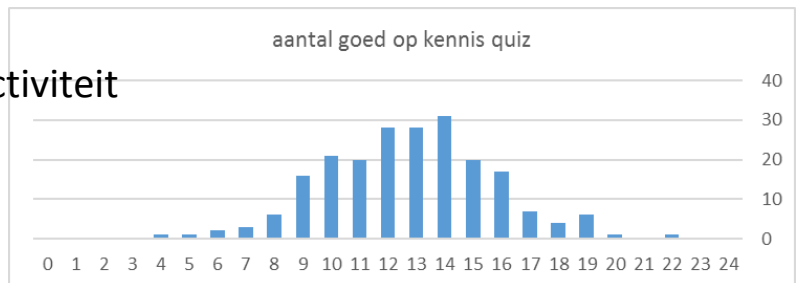
- *Weggebruikers ouder dan 65 jaar hebben minder ongevallen per persoon dan weggebruikers jonger dan 65 jaar.*

Bureau voor Toegepaste Sociale Gerontologie
<https://btsg.nl/beeldvorming-over-ouderen>

Misvattingen over ouderen en ouder worden

- Gemiddeld 12,4 stelling goed (van de 24)
- Misvattingen:
  - Ouderen (niet) meer foutgevoelig
  - Ouderen slechter welbevinden (eenzaam, prikkelbaar, verveeld)
  - Leerbaar en effectiviteit

Misvattingen over ouderen en ouder worden

- Er is een (proto)typische oudere
- Goede gezondheid op latere leeftijd is afwezigheid van ziekte
- Familie en naasten kunnen de noodzakelijke zorg geven
- Uitgaven aan een oudere populatie zijn kosten (geen investering)
- “It’s all about genes”
- Verplichte pensioen leeftijd helpt creëren van banen voor jongeren
- Een grote populatie van ouderen is zorg-afhankelijk
- 70 is het nieuwe 60

(WHO, 2019)

Misvattingen over gezondheid en ouder worden

“Some of the most important barriers to developing good public policy on ageing are pervasive misconceptions, negative attitudes and assumptions about older people.

Although there is substantial evidence about the many contributions that older people make to their societies, they are frequently stereotyped as dependent, frail, out of touch, or a burden.”

(WHO, 2019)

Gevolgen van beeldvorming over ouderen

- Maatschappelijk: **ageism** - negatieve profilering van ouderen
  - minder kansen voor ouderen / minder benutten van mogelijkheden
- Interactie met ouderen (over-accomodative communication)
  - baby-praat, luider te praten, verkleinwoorden etc.
- Ouderen zelf
  - Distantiëren / self-fulfilling prophecy

(Ayalon & Tesch-Römer, 2018) (Levy, 2009)

Gevolgen van beeldvorming over ouderen

- Ageism in ouderenzorg:
  - andere aanpak en behandeling en verkeerde diagnose (Schroyen et al., 2015)
- (bio)medicalisatie van de ouderenzorg
  - Oude leeftijd zien als te behandelen aandoening
  - Preventie van oud worden, ipv zien als een normaal proces
  - Gewoon gezond ouder worden lijkt onmogelijk

ouderdom komt met gebreken → focus op welbevinden

Mogelijke achterliggende mechanismen

- *Terror Management Theorie* – we identificeren ouderen met aftakeling en dood en nemen daarom afstand **Gerontofobie**
- *Sociale Identiteit Theorie* - leden van een groep beoordelen hun eigen groep positiever
→ mogelijk verklaring waarom ouderen zich liever niet identificeren met hun eigen leeftijdsgroep en zich afzetten tegen ...
- *Sociale Rol Theorie* - onze ideeën over sociale groepen en de rollen die ze veelal vervullen in de maatschappij (Bodner, 2009)

Hoe is beeldvorming te veranderen?

- Bookkeeping model (Rothbart, 1981)
- Conversion model (Rothbart, 1981)
- Subtyping model (Brewer et al., 1981)
- Exemplar-based model (Smith & Zarate, 1992)

...maar geen van deze modellen is de sleutel tot succes.

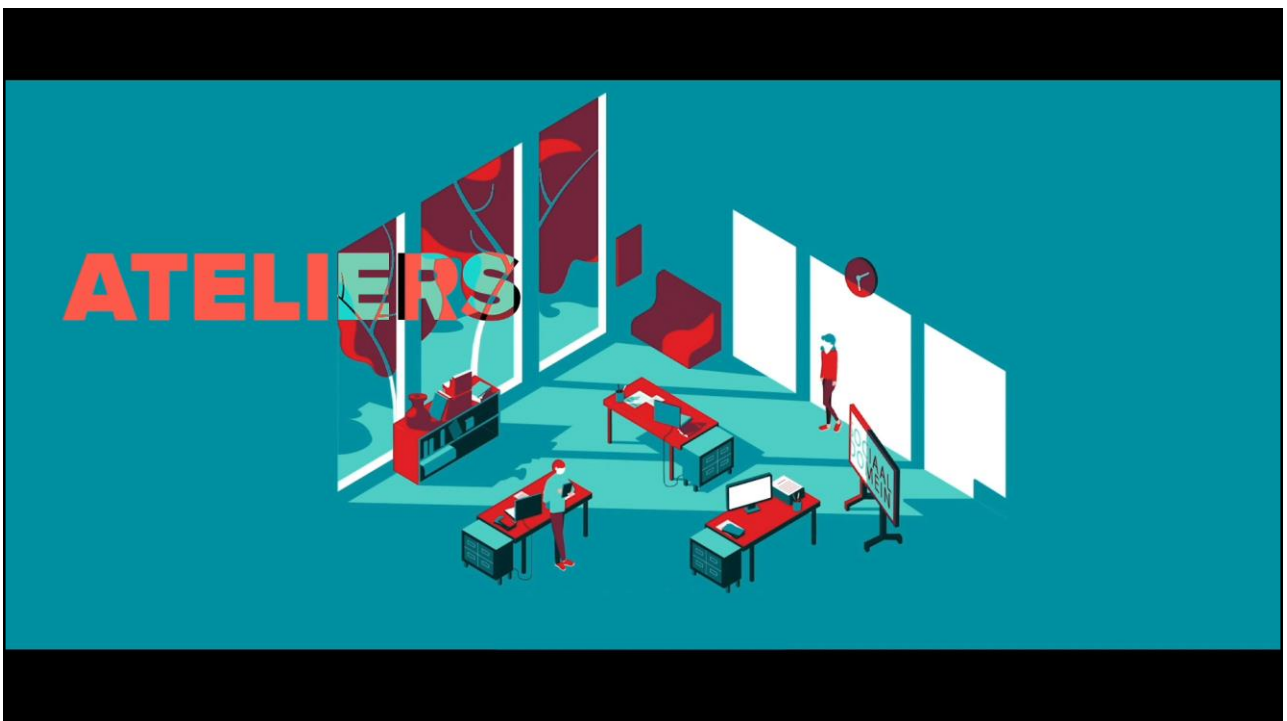
Complexe vraagstukken vragen om creatieve oplossingen

- Het is moeilijk buiten je eigen kader te denken
- Vergeten vaak de kennis, ervaring en ideeën van de zorg- of hulpvrager hierin mee te nemen
- Ontwerpen niet vanuit de theorie, maar door te doen in de praktijk

uitgeverij
swellebo

Job van 't Veer; boek
verkrijgbaar in april 2020

Hoe dan wel?

- Persoonlijk contact
- Samenwerken met ouderen
  - “Nothing about us without us”
- Non-hiërarchische relaties
- Faciliterende en ondersteunende omgeving

Voorbeelden

- Studenten in ateliers laten werken met ouderen
  - Dementie-vriendelijk Heereveen: *Dementie met andere ogen bekeken (2018)*
  - Zorg- en ontmoetingscentrum de Kas in Koudum: inzet inwoners en vrijwilligers
- Sociaal Goud
  - o.a buddy's voor ouderen gebaseerd op wederkerigheid (sociaal goud, z.d.)
  - diverse projecten rondom zingeving en eenzaamheid

Voorbeelden

- Laat ouderen actief participeren in onderwijs (Slepenbeek et al, 2019)
  - Goed voor de student maar ook voor de betrokken ouderen
- Vervolg onderzoek:
  - Met studenten & ouderen samen delen van het onderwijs ontwikkelen
  - Bestrijden van de misvattingen
  - Aantrekkelijkheid ouderenzorg vergroten
- Hypothese – beeld: ouderen zijn niet leerbaar. Daardoor kunnen studenten hun wens om iets bij te dragen aan de ontwikkeling of groei van een cliënt of patiënt niet kwijt bij de oudere doelgroep.

Aanbevelingen

- Ga voor hoogwaardig kwalitatief contact met ouderen
- Wees voorzichtig met rolmodellen
- Gebruik niet kennisvergroting om houding te veranderen
- Wees alert hoe je met en over ouderen praat
- Wees bewust van de kracht van taal en de keuze van woorden

Bronnen

- Ayalon, L., & Tesch-Römer, C. (Red.). (2018). Contemporary Perspectives on Ageism. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>
- Bodner, E. (2009). On the origins of ageism among older and younger adults. *International Psychogeriatrics*, 21(6), 1003.
- Brewer, M. B., Dull, V., & Lui, L. (1981). Perceptions of the elderly: Stereotypes as prototypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 656–670.
- Brinkman, M., Veer, A.J.E.de, Spreeuwenberg, P., Groot, K. de, Francke, A.L. De aantrekkelijkheid van werken in de zorg 2017: cijfers en trends voor verpleegkundigen, verzorgenden, begeleiders en praktijkondersteuners huisartsenzorg. Utrecht: Nivel, 2018.
- BTSG (z.d.) zie <https://btsg.nl/beeldvorming-over-ouderen/>
- Derks, C et al. (2018). Kennis over oudere patiënt schiet tekort. *TVZ*, 5, 37-39
- Hoogerduijn en Schuurmans (2014). Verpleegkundigen en ouderen: goede zorg begint bij een adequate opleiding. *Kwaliteit in zorg*, 3, 10-13
- Levy, B. R. (2009). Stereotype Embodiment: A Psychosocial Approach to Aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 332–336.
- Lindenberg (2019). Rapport Beeldvorming van ouderen. Leyden Academy on Vitality and Ageing
- Rothbart, M. (1981). Memory processes and social beliefs. In D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (pp. 145–182). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Schroyen, S., Adam, S., Jerusalem, G., & Missotten, P. (2014). Ageism and its clinical impact in oncogeriatrics: state of knowledge and therapeutic leads. *Clinical interventions in aging*, 10, 117–125. doi:10.2147/CIA.S70942
- Sliepenbeek M, Smits C, Spelt E & Jukema J. (2019) Older adults' active involvement in an undergraduate program in gerontology: Motives and meaning, *Gerontology & Geriatrics Education*, DOI: 10.1080/02701960.2019.1669588
- Smith, Elliot & Zárate, Michael. (1992). Exemplar-Based Model of Social Judgment. *Psychological Review*. 99. 3-21. 10.1037/0033-295X.99.1.3.
- Sociaal Goud (z.d.) zie <https://sociaalvoud.nl/>
- Van 't Veer J, Wouters E, Veeger M, Van der Lugt R. (vanaf april 2020). Ontwerpen voor zorg en welzijn. Uitgeverij Coutinho.
- WHO (2019). Aging and life-course - Fact file: Misconceptions on ageing and health. <https://www.who.int/ageing/features/misconceptions/en/>
- Zorg&Welzijn (2017, 16 jan). Ouderenzorg: te hoge werkdruk en te weinig tijd. <https://www.zorgwelzijn.nl/ouderenzorg-te-hoge-werkdruk-en-te-weinig-tijd/>

NHL
STENDEN
hogeschool

FAITH
RESEARCH

hans.barf@nhlstenden.com
Froukje.dijkstra@nhlstenden.com